

Tamási Zsolt:

*Egy sajátos papi kényszerpálya: Bodnár Lajos zalatnai plébános 1848-1849-es magatartása*¹

Az 1848-49-es forradalmi évek alatt úgy a magyar polgári hatóság, mint az osztrák katonai kormányzat részéről tetten érhető, hogy az állami rendeleteknek a szószékről történő kihirdetését az illetékes hatóság a papságtól igényelte. Ezzel párhuzamosan a papság lelkipásztori kötelességének eleget téve igyekezett híveit nem csak irányítani, hanem a szükséghelyzetekben védeni, menteni is. Jelen tanulmányban a fenti feltevésből kiindulva az erdélyi Érchegységben bekövetkezett román-magyar polgárháborús konfliktusok keretében igyekszünk behatárolni, hogy a térség zalatnai plébánosa hogyan árult hozzá az események befolyásolásához, s egyéni sorsa hogyan alakult. Nem véletlen szempont az sem, hogy menetsítési akciója milyen torzulást hozott a preszákai események értelmezése terén...

Puchner október 21-i levelében a román légiókhöz fordult, kifejezve, hogy azoknak a császári csapatokkal összhangban kell tevékenykedniük.² Ezen a napon Avram Iancu három nagy táborba gyűjtötte össze embereit. A topánfalviakat Nicolae Corcheș vezette a bisztraiakat Alexandru Bistran, a bucsiumiakat Dimitrie Popoviciu.³ Párhuzamosan mozgósított Zarándban Buteanu, és Zalatna környékén Dobra. Tömegesen jelentkeztek önkénteseknek a parasztok. Ezekből az önkéntesekből paraszti felkelő csapatok alakultak ki. Légiókká alakították őket, fegyverzetüket Puchner biztosította. A parancsokat Urban alezredestől kapták, s a román felkelők teljesítették is azokat.⁴

A nyár folyamán elkezdett bujtogatások, majd pedig az őszi konfliktusok – elsősorban Alsó-Fehér és Zaránd vármegyében, de ugyanakkor Torda, Hunyad, Küküllő megye, Aranyosszék és a Mezőség térségében is, ahol a román népfelkelők a magyarokat támadják – a magyar haderő fokozott szervezéséhez vezetett.

A leghuzamosabb válságra az Érchegységben került sor. Az esperesi kerületek közül a legtöbbet az itteni, a bányavidéki kerület szenvedett. Az 1848-as sematizmus még 20 plébániát sorolhat fel, a bekövetkező események miatt ezek számát a püspökség kénytelen volt felére csökkenteni – elsősorban a hívek létszámának felére csökkenése miatt –, amint ez az 1882-es sematizmus adataiból is kiderül.⁵ Ugyanakkor tekintve e kerület földrajzi elszigeteltségét is, az itt bekövetkezett lefegyverzések történetét külön egységként kell kezelnünk, ezért bemutatásunkban is ennek megfelelően járunk el. A bekövetkező konfliktusok gyászos sorozata súlyos következményekkel járt. A magyar nemzetőrség lefegyverzése során igyekeztek a térség helységeit, egyházközségeit az egymással való kapcsolattartástól is elzárni. Erről, vagyis a közlekedési nehézségekről egy sor jelentés tanúskodik.⁶ A nemzetőrség lefegyverzésekor a

---

¹ A kutatás az Emberi Erőforrások Minisztériuma UNKP-18-4-SZTE-75 Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

² Puchner Antal levele a román békebizottságnak, Nagyszeben, 1948. Október 21. In SZILÁGYI N. Zsuzsa, 192.

³ DRAGOMIR, *Studii privind istoria revoluției române de la 1848*, 191.

⁴ CIURILEANU, 215–217.

⁵ 1848-ban még 10.684 lelket számlál a bányavidéki esperesi kerület, 1882-ben 5.540-et. – SCHEM. 1848. 13–30.; SCHEM. 1882. 26–33.

⁶ Ld. például Bogos János oláhláposbányai plébános jelentését: „A vidéki föl lázított román ajkú lakosság a Máramaros hegyaljai bánya helységeket a szomszéd falukkal minden közlekedéstől már több napok óta teljesen elzárva tartja”. – GYÉFKL PI. – 389.d. 10.cs. 1333/1848. – Oláhláposbánya, 1848. október 28.: Bogos János plébános levele Kovács Miklós püspökhöz.; Ugyancsak erre hivatkozik Kolosi Antal segédlelkész, aki Kolozsvárról való Szebenbe helyezésekor nem indul el új állomáshelyére: „Tekintvén a jelen idő viharait, és helyek vésteljes körülményeit, látván Bardocz János barátom szavaiból az előbb oly biztos utak most kegyetlen rablók, és magyar vért szomjuzó gyilkosok általi elfoglalását, hol a gyors kocsik is megállítatnak, és

foglul ejtettekért a civil lakosság is az egyházmegye püspökhöz, Kovács Miklóshoz fordul közbenjárásért.⁷ Nem érzékelték, hogy ebben a viharos helyzetben a püspök szerepét a konfliktusok rendezésében nem igényelte, s nem is fogadta el a katonai kormányzóság és a fellázadt lakosság.

Az októberi legvéresebb akcióra Zalatnán került sor. A lakosságnak (2500)⁸ szinte fele katolikus, a filiákkal együtt 1200-at⁹ kitevő katolikus közösségért Bodnár Lajos¹⁰ plébános felelt. A forradalom hírére egy kulturált, virágzó bányavárosban vették a többnyire jómódú zalatnai hívek. A nemzetiségi hovatartozás a város lakosai közt nem jelentett szembenállást, a zalatnai gimnáziumban (Regium Gymnasium Zalathense) a diákok 24,7% román anyanyelvű volt.¹¹ A többi plébániához hasonlóan, petíciót küldenek innen is az egyház jogait kérve.¹² A templom javítás alatt állt, s ezért egy ideig az iskolai teremben tartanak szentmisét.¹³ Anyagi gondok egyelőre még nem voltak.¹⁴ A fizetéselvonás azonban itt is félelmet váltott ki az érintettek közt, „mivelhogy a be álló tételre jelenleg kellek magunkat a szükségességekkel ellátni”.¹⁵

A lakosság körében áprilisban bomladozásnak indult a jó viszony, és az uszítások elhozták Zalatna gyásznapját. Egy korabeli visszaemlékezés szerint szeptember közepén már olyan hírek terjengtek, hogy Zalatnát meg akarja rohanni a parasztság. A hegyekből lecsalt románság révén Zalatna történelmének letragikusabb napja következett be. Október 22-én több ezer román gyülekezett Zalatna körül, s fegyverletételt követelő küldöttséget menesztettek Nemegyei János adminisztrátorhoz. Nemegyei nem tudhatott Puchnernek október 21-én kelt rendeletéről, amellyel a nemzetőrségek lefegyverzését parancsolta meg. Nem is tesz eleget a román küldöttek követeléseinek. Másnap a román felkelők bevonultak a városba, annak ellenére, hogy Avram Iancu parancsa alapján a várost csak körül kellett volna venni, de bántódása nem eshetett senkinek. Petru Dobra azonban magához ragadta a kezdeményezést. Nemegyei közös városvédelmet ajánlott, amelyet Dobra nem fogadott el és bevonult Zalatnára 6000 ember kíséretében. A fenyegetés kényszerítő körülményei miatt Nemegyei alkudozni kezdett. Az alkudozás tárgya a fegyverletétel, a személyi vagyon sérthetlensége és a fegyveres nép

---

fölfordíthatnak” – GYÉFKL PI. – 390.d. 16.cs. 1309/1848. – Kolozsvár, 1848. október 22.: *Kolosi Antal volt kolozsvári segédlelkész kérése Kovács Miklós püspökhöz* (Fehérváron október 25-én iktatva).

⁷ GYÉFKL PI. – 390.d. 16.cs. 1311/1848. – Torda, 1848. október 23.: *Betegh Gábor levele Kovács Miklós püspöknek*. Levelében a püspök közbenjárását kéri testvére szabadulásáért, akit és „még 22 ugyan szengyeli nemes ember csúfosan elfogattak és Balázsfalvára vitettek... Ők Szengyelbe a Radák udvarba szorultak volt. Az egyezkedés útján, hogy őket elbocsássák 20 darab fegyverüket átadták az oláhoknak, de a hitetlenek nem állottak szavuknak...”

⁸ S.J.ARIÉL, 62.

⁹ Zalatna 1170, Csib 8, Galatz 3, Keszoja educillum 4, Petrosan 4, Vultur és Vulkoj 10. –SCHEM. 1848. 28.

¹⁰ 1833-tól plébános Zalatnán. – BEKE Antal: *Az erdélyi egyházmegyei papnövelde történeti vázlatja*. Károly-Fehérvár, pk-i nyomda, 1870, 121.

¹¹ CÂMPEANU, Remus, *Intellectualitatea română din transilvania în veacul al XVII*, Cluj 1999, 193.

¹² GYÉFKL PI. – 391.d. 24.cs. 824/1848. – *Bodnár Lajos felterjesztése a püspökhöz*, Zalatna, 1848. Május 23.

¹³ GYÉFKL PI. – 391.d. 24.cs. 960/1848. – *Bodnár Lajos levele a püspökhöz*, Zalatna, 1848. Július 15.

¹⁴ Kovács Lajost, a költészet és szónoklat tanárát Lemhénybe helyezik, aki útiköltséget kér elindulása előtt, de ezt püspöke megtagadja, mert máshol sokkal nagyobb a szükség, mint a jól jövedelmező zalatnai plébánián. – GYÉFKL PI. – 390.d. 16.cs. 1233/1848. – Kovács Lajos és a püspök levélváltása, Zalatna, 1848. Október 13. illetve Gyulafehérvár, 1848. Október 14.; A helyébe 1848. október 7-én kinevezett Nagy Lajos az események miatt nem érkezett meg Zalatnára. – GYÉFKL PI. – 394.d. 10.cs. 127/1849. – A miniszteri tanácsos és biztos Debreczeni Márton levele Kedves István püspök helyettesnek, Kolozsvár, 1849. Június 5.; Zalatna pusztulásakor Kovács Lajos még Zalatnán van. Bujkálásának köszönhetően megmenekül, egy csoporttal eljut Abrudbányára, majd visszatér egy székkel Zalatnára. Bodnár ekkor még Zalatnán van, tehát Kovács Lajos visszatérése október utolsó, esetleg november első napjaira tehető – KUL 1848/9 – *Mikó Samuel emlékirata Zalatna és Abrudbánya 1849-évi pusztulásáról*. Átélté és leírta Bölöni Mikó Sámuel. Az eredetiből lemásolta Benczidó Gergely; Az emlékirat nyomtatásban is megjelent: BÖLÖNI MIKÓ Samu, *Zalatna és Abrudbánya pusztulása 1848/49-ben* (egykorú kéziratából leírta és előszóval ellátta Marjalaki Kiss Lajos), Miskolc [é. n.]. 39.

¹⁵ GYÉFKL PI. – 390.d. 16.cs. 1292/1848. – Bodnár Lajos levele a püspöknek, Zalatna, 1848. Október 17.

kivonulása. Végül a tárgyalások eredményeként egy vegyes bizottságot alakítottak meg. Eldöntik, hogy 12 nemzetőr és 12 román felkelő marad csak fegyverből. Délben lövés dördült. Tisztázatlan, hogy magyar vagy román fegyverből. Mindenesetre a harangokat félreverték. Dobra parancsának megfelelően erre a jelre kellett elkezdni a gyűjtogatást. A város több mint felét felgyújtották templomaival együtt. A menekülő lakosság nagy része Gyulafehérvár felé indult, egy része ottmaradt a városban, más része az erdőben bujkált. A Gyulafehérvár felé menekülők, miután Petrosánban lefegyverzik őket a román felkelők, végül eljutnak Preszákára, amely Zalatnától két órányi járásra van. Itt töltötték az éjszakát. Hajnalban, amikor indulni akartak tovább, sor került legyilkolásukra.¹⁶

Az ekkori eseményeknek az irodalma meglehetősen terjedelmes és részletes.¹⁷ A múlt századi leírások néhány esetben eltéréseket is tartalmaznak ezért fontos nyomon követni az eredeti információk sorsát. A preszákai¹⁸ névtelen tudósítótól¹⁹ vette át Reinbold Ignác zalatnai bányorvos az adatait, s egészítette ki saját élményeivel, s az események után a helyszínen kiküldött vizsgálóbíróval adataival teljesítette ki végül naplóját.²⁰ Johann Nahlik katonai ügyész 1850-ben kezdte a vizsgálódást a helyszínen, jelentése részletes, de a megbízottjai eltusolták eredményeit. Az ő eredményeit közli 1861-ben Kővári László, s szintén ezeket az adatokat használta fel Jancsó Benedek is. László Elek Gyulafehérváron írta naplóját, a városon kívül történt eseményekről mások elbeszélése folytán értesülhet.²¹ A preszákai tudósító Gyulafehérvárra menekült²², s ez biztosítja László Eleknek a Preszákára vonatkozó adatainak hitelességét. Szilágyi Farkas az elérhető információk alapján – amelyeknek eredete néha nem egyértelmű – írja meg monográfiáját. Kovács Gyárfás²³ „*kiváló műveltségű, nagy tehetségű vas szorgalmú deésaknai r.k. fiatal lelkész egy vastag kötetben megírja a bányavidéki r.k. esperes plébániáinak történetét*”²⁴ – de csak kevés esetben lehet tudni, hogy honnan informálódott.²⁵ A püspökségre beérkező jelentések hitelességét kompromittálja az, hogy érvelés részei, így néha túlzásokat is tartalmaznak.²⁶

Bodnár Lajos plébános október 27-én írja első jelentését, de nem tér ki a részletekre.²⁷ Helyzete kilátástalanságára való hivatkozással állomáshelyének elhagyását tervezi, s ezért kéri is a püspököt, hogy „*méltóztasson a várbeli Commandánstul egynehány katonát küldeni, ki engem cselédemmel átkísérjen Fejérvárra*”. Erre viszont nem kerülhetett sor. November 1-én újabb levéllel fordul főpásztorához, melyben jelzi, hogy „*Kovács és Szabó urak Abrudbányára*

¹⁶ Vö. Reinbold Ignác naplója és Johann Nahlik katonai ügyész jelentése. Lásd. S.J.ARIÉL, 51–53. és 66.

¹⁷ S.J.ARIÉL, ; LÁSZLÓ Elek, *Egy gyulafehérvári polgárnak naplója az 1848/49. évi forradalom alatt*, Sajtó alá rendezte Sávai János. Szeged 1998.; SZILÁGYI Farkas i. m.; SCHEM. 1882.; KOVÁCS Gyárfás i. m.; *Történelmi lapok 1896. január 15 – február 1.*; KÖVÁRI i. m.; JANCÓSÓ, *A román nemzetiségi törekvések története és jelenlegi állapota*, II.; BÖLÖNI i. m.; s még sok e századi tanulmány, amelyek információikat többnyire e forrásokból merítették.

¹⁸ Preszákán gyilkolták le a Zalatnáról elmenekült, s hozzájuk csatlakozott emberek nagy részét.

¹⁹ Kilétéről Reinboldnak nem sikerül közelebbit is megtudnia. –S.J.ARIÉL, 57.

²⁰ „*Az oláh nép gyászos és szörnyűséges pusztítása Zalatnán, Erdély fő bányavárosában, amely 1848. október 22-én kezdődik*” – címet adva e naplónak.

²¹ LÁSZLÓ, 214.

²² S.J.ARIÉL, 57.

²³ E munkából kivonatossan ismerteti a *Történelmi lapok 1896. január 15 – február 1.* száma az 1848–49-re vonatkozó adatokat.

²⁴ *Történelmi lapok 1896. Január 15 – Február 1. 22.*

²⁵ Írása neki nem hivatalos egyházi jelentés, hanem csak egyháztörténelmi tanulmány.

²⁶ Például a verespataki részleges pusztulásról Bodnár így tudósít: „*Május 10-én Abrudbánya és Verespatak hamvadott el.*” – GYÉFKL PI. – 394.d. 16.cs. 262/1849. – Bodnár levele a püspökhöz, Zalatna, 1849. Augusztus 30.

²⁷ „*Oly írtoztató állapotban vagyok, leírni nem tudom: mindenünk oda égett, elraboltatott, életünk veszedelemben van, templomunk leégett.*” – GYÉFKL PI. – 390.d. 16.cs. 1310/1848: Zalatna, 1848. Október 27.: Bodnár Lajos zalatnai plébános levele Kovács Miklós püspöknek.

menekültek”, ő viszont még kitart plébániáján.²⁸ Következő leveléből megtudjuk azonban, hogy már csak kevés ideig. November 28-án, miután Szebenbe menekült, részletesebb jelentést küld ugyanis. A menekülésre, bevállása szerint a növekvő magyar-ellenesség készítette. Október 23-a után csak egy hétig bírta Zalatnán, ahol leégett és ki lett rabolva a templom és a plébánia is. A tél közeledte miatt a legsürgősebbnek a templom befedését látja, még ha csak ideiglenes deszkafedélzettel is. Az átélt események arra készítették ugyanakkor, hogy elhelyezését kérje Zalatnáról; s ismerve az ottani állapotokat, a maga helyébe egy „német nevű, oláhul jól beszélő egyént” ajánl. Ezt a kérését többször is megismételte.²⁹ Ez is jelzi, hogy egyértelműen nemzetisége, nem pedig vallása miatt volt része üldöztetésben. Pedig a vallási megosztottság is tény volt, de a bujtozatók nem ezt használták ki.³⁰

Béldi Györgytől a püspök kért a templom renoválásához pénzbeli támogatást s Bodnár számára lakást.³¹ Béldi György jobbnak látja azonban, hogy az életben maradt Bodnárt és Szabó Jánost³² helyezték máshova, s tekintve Zalatna helyzetét és a megfogyatkozott hívek számát, oda egy mérsékeltbb fizetéssel díjazandó káplánt, vagy esetleg szerzetes atyát küldjenek.³³ A püspök Kovács József esperes segítségét kéri, hogy pontosabb információkat szerezhessen Zalatnáról³⁴ „hol eddig fele számmal voltak papok, a megmaradt hívek zokogva panaszoják, hogy az vallás egyetlen isteni vigasztalástól is meg vannak fosztva”.³⁵ Csak miután Kovács József részletes tájékoztatását megkapja szándékszik sürgetni a Kincstárt.³⁶ Kovács József

²⁸ GYÉFKL PI. – 390.d. 16.cs. 1310/1848. – Zalatna, 1848. november 1.: *Bodnár Lajos zalatnai plébános levele Kovács Miklós püspöknek*

²⁹ GYÉFKL PI. – 394.d. 10.cs. 61/1849. – Bodnár Lajos levele a püspökhöz, Zalatna, 1849. Február 27.; GYÉFKL PI. – 390.d. 16.cs. 1413/1848. – Bodnár Lajos levele a püspökhöz, Szeben, 1848. December 20.; GYÉFKL PI. – 395.d. 30.cs. 58/1849. – Másolat 374/1849. – Bodnár Lajos levele a Kincstárhoz, Nagyszeben, 1849. Február 9.; GYÉFKL PI. – 390.d. 16.cs. 1377/1848. – Bodnár Lajos levele a püspökhöz, Szeben, 1848. November 28.: „de midőn napon (...) kellett hallanom a magyar ellen növekedő ellenszenvet, életemet biztosítandó, eltávoztam, mert mit tehetek róla, hogy magyarnak születtem.”

³⁰ Két esetben találtunk a levéltári iratok közt erre is utalót, de mindkét jelentést a félelem és átélt tragédia diktálta, így nem biztos, hogy katolikus elleni akció is előfordult – mint vallásüldözés: GYÉFKL PI. – 394.d. 10.cs. 61/1849. – Bodnár Lajos levele a püspökhöz, Zalatna, 1849. Február 27.: „a fennmaradott katolikusok iránt való gyűlölt[ség] nőttön nő”. Később azonban már csak ezt írja: „Én áldozatja vagyok nem hivatalomnak, hanem nemzetiségemnek.” Hasonlóan fogalmaz a verespataki pap is: „napontai fenyegetés, hogy most a pápistákon a sor a kiirtásra” – GYÉFKL PI. – 395.d. 37.cs. 77/1849. – Verespatak, 1849 július 1.: *Thót István verespataki plébános jelentése Kovács Miklós püspöknek*

³¹ A püspök a nehéz helyzetben kitartást kíván papjaitól, s Bodnár se kivétel. Felszólította, hogy térjen vissza ő maga Zalatnára. – GYÉFKL PI. – 390.d. 16.cs. 1377/1848. – Bodnár jelentése a püspöknek, illetve a püspök levele Béldi Györgyhez, Nagyszeben, 1848. November 28. illetve Gyulafehérvár, 1848. December 11.

³² Gimnáziumi tanár 1846-tól. – KOVÁCS Gyárfás, 148.; Szabó Jánost már korábban máshova szándékozták helyezni. 1848 nyarán a zalatnai hívek tiltakoztak ez ellen. – GYÉFKL PI. – 390.d. 16.cs. 876/1848. – 66 katolikus tiltakozó levele Szabó János elhelyezése ellen, Zalatna, 1848. Június 7.; A püspök az 1393 sz. rendeletével december 12-én Szabó Jánost Kolozsvárra helyezte. – GYÉFKL PI. – 393.d. 4.cs. 16/1849. – A püspök levele a Kincstári Tanácshoz, Gyulafehérvár, 1849. Január 8.; Bodnárnak rosszul esik, hogy csak Szabó volt ily szerencsés, s ő pedig nem. Felháborodásában, a püspöknek a szemére veti, hogy pont azzal gyakorolt ily kegyet, akinek fellengzős beszéde ingerelte a románokat Zalatnán a katolikus papság ellen („ha magyar nem volnék, szégyellnék élni” – jelentette ki Bodnár szerint Szabó János). – GYÉFKL PI. – 390.d. 16.cs. 1395/1848. – Bodnár Lajos levele a püspöknek, Nagyszeben, 1848. December 11.

³³ GYÉFKL PI. – 389.d. 8.cs. 1414/1848: Béldi György levele a püspökhöz, Nagyszeben, 1848. December 9.

³⁴ A fennakadt közlekedés miatt erre csak később fog sor kerülni. – GYÉFKL PI. – 391.d. 30.cs. 1392/1848. – A püspök és Kovács esperes levélváltása, Gyulafehérvár, 1848. November 26. illetve Abrudbánya, 1848. December 7.; Román Antal zalatnai lelkész és tanár haláláról is Kovács esperes jelentéséből értesül csak a püspök. – GYÉFKL PI. – 393.d. 37.cs. 1358/1848. – Kovács József jelentése püspöknek, Abrudbánya, 1848. November 15.; Haláláról tudósít az 1849. januárjában megküldött jelentése is Kovács Józsefnek. – GYÉFKL PI. – 390.d. 16.cs. 29/1849; M.J. 224–227.; K.GY.; Sz.B. 698.; LÁSZLÓ, 236.; L.F. 134.

³⁵ GYÉFKL PI. – 393.d. 37.cs. 1391/1848. – *Kovács József jelentése a püspöknek*, Abrudbánya, 1848. december 4.

³⁶ Ugyanakkor azt is kilátásba helyezi, hogy ha Bodnár az engedelmességet megtagadva nem tér vissza Zalatnára, akkor sem fogja pap nélkül hagyni e plébániát (ez a válasza Kovács József december 7-ei levelére,

leveléből megtudja, hogy ugyan ő még nem volt lemenve Zalatnára de azért néhány lényeges információval szolgálhat: Szerint Bodnár Lajost fel kell szólítani, hogy adjon számot amiért főpásztori engedély nélkül elhagyta a híveit (itt az esperes a jó pásztor parabolára hivatkozik). Tudatja, hogy a Henne kápolna teljesen épen maradt, ahol misézni tehát lehet. A szükséges kellékek is megvannak ehhez. Ő maga csak kelyhet kellett kölcsönözzen, egyéb megvolt. Előkerült a nagy cibórium is. Utal arra, hogy az elrablott tárgyak közül sok került elő Lukáts kereskedőnél, s „*remelleni lehet! miszerint a kinyomozó bizottmány még többeket fog kézre keríteni, főképp ha a zalatnai dis unitus papot jó moddal megkerik*”. A lakás gond se veszélyes, mert a költészet tanár háza kis költséggel lakhatóvá tehető. Ez ugyanis bolthajtásos lakás, amely csak kívülről sérült, belül semmi baja. Kéri, hogy a püspök parancsoljon rá Bodnára, hogy térjen vissza, vagy ha Bodnár félne visszajönni, akkor a püspök valakit nevezzen ki adminisztrátornak a plébániára. A Kincstár a kiadásainak csökkentése miatt ugyanis mindenképp káplánsággá akarta alakítani Zalatnát, ezért a püspök december 25-én újra felszólítja az esperest, hogy ne halogassa a Zalatnára való menést, mert sürgősen nagyon pontos információk kellene neki a megmaradt hívek számáról, arról, hogy az elmenekültek vissza térnek-e majd tavasszal Zalatnára, s melyek azok az okok, amelyek Zalatna káplánsággá alakítása ellen szólnak.³⁷ Béli György 1849. január 12-i levelében a Kincstár anyagi gondjaira hivatkozva újra kéri Zalatna káplánsággá alakítását.³⁸ Újra felszólítja tehát a püspök az esperest, hogy azonnal menjen le Zalatnára szétnézni.³⁹ Január 19-én végül elküldte az esperes a jelentést. Személyesen nem tudott lemenni ugyan, de megbízható emberek⁴⁰ révén pontos információkat szerzett be. Ezek tudósítása szerint 555 katolikus van Zalatnán.⁴¹ Az 1200 katolikusból 447-en vannak ekkor elmenekülve, a meghaltak és elveszettek száma 198-ra megy. Ezek neveit mellékli is a püspöknek. E lista 248 halottat illetve elvesztődöttet tartalmaz, a katolikus áldozatok mellett feltüntetve a 43 református, 6 unitárius és 1 görög katolikus vallású halottat is.

Ez a lista részletes információkat tartalmaz a megölt emberekről, akiket név szerint sorol fel. Ugyanakkor a többi tudósítás ismeretében hitelesnek is tekinthető.⁴² A Reinbold hagyatéki listái (Reinbold és Nahlik-féle listák) által felsorolt nevekkel szerencsésen kiegészítik egymást.⁴³ László Elek szerint mintegy 300-an pusztultak el Preszákánál, s ezeket az ottani bíró, Teodor Stanila temetette el.⁴⁴ A preszákai 300 halott a Kovács József által elküldött listában felsorolt

---

amelyben kéri, hogy vagy Bodnárt szólítsa fel a püspök visszatérésre, vagy mást helyezzen a helyébe) – GYÉFKL PI. – 391.d. 30.cs. 1392/1848. – A püspök levele Kovács Józsefnek, Gyulafehérvár, 1848. December 12.

³⁷ GYÉFKL PI. – 391.d. 30.cs. 1412/1848– A püspök levele Kovács Józsefnek, Gyulafehérvár, 1848. December 25.

³⁸ GYÉFKL PI. – 394.d. 10.cs. 36/1849– Béli György levele a püspöknek, Nagyszében, 1849. Január 12.

³⁹ GYÉFKL PI. – 395.d. 37.cs. 6/1849. – Kovács József és a püspök levélváltása, Abrudbánya, 1848. December 28. illetve Gyulafehérvár, 1849. Január 8.

⁴⁰ Lukáts Lukács gazdag zalatnai polgár (nála találtak menedéket a Zalatnán maradt „*nem románok*” – „*nagy számban*” – s az ő lánya, Lukács Róza erélyes fellépése is életmentő védelmet nyújtott az életben maradottaknak. –S.J.ARIÉL, 75.; SZILÁGYI Farkas, 157.; LÁSZLÓ, 228.), a zalatnai görög katolikus plébánost, több zalatnai aranyváltó ellenőroket.

⁴¹ Ezt a számot jelenti Kálmán Ábrahám is, amikor kéri Zalatnára helyezését, február 26-ai levelében. Akkor Bodnár még nem volt visszatérve oda. – GYÉFKL PI. – 393.d. csoporton kívül, 60/1849. – Kálmán Ábrahám elhelyezési kérelme a püspökhöz, Boica, 1849. Február 26.

⁴² Béli György ugyan nem tartja hitelesnek, próbálja eltusolni, ahogy ez Nahlik jelentésével is történt: „...a 29 szám alatti becses irathoz csatolt lajstromban foglaltak közül, mellőzve azon körülményt, hogy ezen lajstrom illő hitelességgel nem bír...” – GYÉFKL PI. – 395.d. 30.cs. 58/1849. – Béli György levele a püspökhöz, Nagyszében, 1849. Február 16. Mellékelve csatolja Bodnárnak két levelét 58/1849. és 374/1849. iktatószámokkal. A listában található nevek hitelességét alátámasztja a Reibold és Nahlik féle listákban található nevek azonossága.

⁴³ A listák összehasonlítása révén az esperes által elküldött névsort még mintegy száz személy nevével egészíthetjük ki. ld. Melléklet: GYÉFKL PI. – 395.d. 37.cs. 6/1849

⁴⁴ LÁSZLÓ, 228.

áldozatok kevesebb számával nem ellentmondás, mert a Preszákán „*elpusztultak között... sok külső cselédség és egyéb idegenek is voltak találhatóak*” – olvashatjuk Nahlik jelentésében. Nahlik azonban pontosít: a 300 halott eltemetése után a bíró abbahagyta a számolást⁴⁵ – e részletről nem tud László Elek – s a megmentettek csekély számára való tekintettel teszi Nahlik a meggyilkoltak számát mintegy 600-ra. Szilágyi monográfiájában már 800 halottat említ.⁴⁶ Ezeket a számokat vette át a későbbi összes tanulmány, és ezeket már mind zalatnai halottnak tartották. Kovács Gyárfás – Recker későbbi zalatnai plébánosra hivatkozva – 700 megölt katolikust említ. De a Zalalnán megmaradt 555 katolikus tényéből nem lett volna szabad arra következtetni, hogy a többi mind megölték. A számok másról árulkodnak: Zalalnán is maradtak (pl. Lukáts Lukács házában); a preszákai tudósítóval megmenekült még 22 sebesült nő és gyermek⁴⁷; a metesdi papnál mintegy 100 ember talál menedéket⁴⁸, akiket több kisebb csoportban Gyulafehérvárra küld.⁴⁹ Még egy 30 fős csoport jutott el később ugyanahhoz a metesdi lelkészhez (Juon Ursához). Ez alapján írja Szilágyi Farkas: „150 magyar maradt életben azok közül, akik Zalalnáról útra keltek”⁵⁰ – de a megmenekültek még többen voltak: „a Zalathnáról menekültek nagy számmal itten telepedtek meg” (vagyis Abrudbányán).⁵¹ Maga Avram Iancu biztosította több zalatnai polgárnak is az Abrudbányára való menekülés lehetőségét.⁵² Reinbold Ignác Nagyágra menekült (ő innen Oravicára ment tovább)⁵³, s valószínűleg nem egyedül. 120-ad magával menekül meg Szabó János ev. ref. Lelkész.⁵⁴ „Sok zalatnai, anélkül, hogy a Petrosánba és tovább lefele vezető menethez csatlakozott volna, mindenfelé az erdőkbe menekült”.⁵⁵ Bölöni Mikó Samu Schweller zalatnai polgár családjával együtt ezt tette például. Kerczó Ștefán román lakos segített nekik. A menekültek csoportosultak. Az egyik csoport tagjai: „*Cath. professor Kovács Lajos, Melczer judiciális expeditor valamint neje, leánya, anyósa, az öreg Müllerné és leánya, Müller József próbaházi tiszt, Baternainé az öreg, két kised leánykájával (unokáival), saját családom öt személyből egy nőcseléddel, Dihanics Hóni, egy zalatnai szücsmester Gergely József, Kovácsnak az inasa, egy gimnaziális tanuló, Melczerné és Baternainé cselédei*” – emlékezik vissza Bölöni Mikó Sámuel szemtanú.⁵⁶ A zalatnai Bonk Mártonnál ugyanakkor sok gyermek volt megmentve – Petru Dobra állítása szerint.⁵⁷

Kovács esperes optimista, szerinte az elmenekültek vissza fognak térni, s a zalatnai bánya majd idővel újabb lakosokat is fog vonzani; s így megint nagy létszámú lesz a város.⁵⁸ A plébános fizetésének lejjebb szállítása ellenérveként azt is megemlíti, hogy a nehéz helyzetben nem a híveknek, hanem inkább a papnak kellene őket segíteni.⁵⁹ A püspök január 27-én e jelentés ismeretében újabb kérelemmel fordult Béli Györgyhöz, tiltakozva Zalalna káplánsággá való alakításának terve ellen. Béli február 16-án kelt levele rámutat, hogy sokan azzal a

---

⁴⁵ S.J.ARIÉL, 72.

⁴⁶ SZILÁGYI Farkas, 400.

⁴⁷ S.J.ARIÉL, 53.

⁴⁸ Uo. 72.

⁴⁹ HERMANN, 1848–49 évi forradalom és szabadságharc története. 189.

⁵⁰ SZILÁGYI Farkas, 156.

⁵¹ GYÉFKL PI. – 390.d. 16.cs. 1408/1848. – jelenti Kovács József, Abrudbánya, 1848. December 20.

⁵² Raport al lui Avram Iancu către guvernatorul Transilvaniei, feldmareșalul-locotenent baron Ludovic de Wohlgemuth, privind lupta de apărare dusă de oastea țărănească română în timpul revoluției de la 1848–1849 din Transilvania. – DOC.MIL. 114–146.

⁵³ S.J.ARIÉL, 22.

⁵⁴ JANCÓSÓ, A román nemzetiségi törekvések története és jelenlegi állapota, II. 625.

⁵⁵ S.J.ARIÉL, 76.

⁵⁶ BÖLÖNI, 11.

⁵⁷ Uo. 31.

⁵⁸ Optimizmusa nem igazolódott be, már mint ami a katolikus lakosság gyarapodására utalt. 1882-ben csak 682 katolikust említ a sematizmus. – SCHEM. 1882. 32.

⁵⁹ GYÉFKL PI. – 390.d. 16.cs. 29/1849. – Kovács József jelentése a püspöknek, Abrudbánya, 1849. Január 19.

szándékkal távoztak el, hogy nem térnek vissza⁶⁰, s ha vissza is térnének, akkor sem lesznek annyian, mint 1847-ben, amikor is megnövelték a pap fizetését.⁶¹

1849 januárjában a nagyenyedi (január 10) trégdia után súlyos gondot jelentett, hogy a viharokat átélte más egyházközségek egyházi ellátását is folyamatosan biztosítani lehessen. Ekkor egy sor levélváltás történt a püspök és a harcokban feldúlt plébániák elmenekült, vagy helytállani igyekvő plébánosai között. Bodnár Lajos zalatnai plébános elmenekült Zalatnáról, s nem szeretne visszatérni. A püspök viszont a rendkívüli helyzetet tekintve kénytelen kemény kézzel irányítani egyházmegyéjét, nem tűrheti parancsainak megtagadását. Szerinte az elmenekülés gyávaság, nem illik egy paphoz. Ezért Bodnár érveléseit⁶² – mint magyarázkodásokat – nem fogadta el hanem engedelmességet kíván meg.⁶³ Bodnárt meglepte a püspök reakciója⁶⁴, de a többszöri felszólításnak⁶⁵ engedelmeskedik, s visszatér Zalatnára.⁶⁶ Február 27-én érkezett meg⁶⁷, s amint jelentéséből kiderül, lakása nincs, egy 15 személyes család terhére van

---

⁶⁰ Bodnár kérelemmel fordult Béldihez is, s ebből kiderül, hogy ő nem akar visszatérni. – GYÉFKL PI. – 395.d. 30.cs. 58/1849. – Bodnár levele Béldi Györgyhez, Nagyszeben, 1849. Január 8. A visszatérés miatti félelme készteti arra, hogy enyhén túlzó jelentéseket írjon: „*híveim nagyobb s miveltebb része... gyilkoltatva le.*” – Bodnár levele Szebenből a püspöknek, 1848. December 20. – GYÉFKL PI. – 390.d. 16.cs. 1413/1848; „*kevés fennmaradt katolikusok*” – Bodnár november 28-ai jelentése a püspöknek. – GYÉFKL PI. – 390.d. 16.cs. 1377/1848.

⁶¹ „*Zalathán a kath. hívek nagyobb részt kiirtattak.*” – állítja Béldi még az 1848 december 9-én keltezett levelében (GYÉFKL PI. – 389.d. 8.cs. 1414/1848), s a 29/1849-es leiratról azt állítja, hogy nem hiteles – így bizonyítva, hogy elég Zalatnára egy káplánt, vagy mérsékelt fizetésű szerzetest helyezni. – GYÉFKL PI. – 395.d. 30.cs. 58/1849. – Másolat: 405 – Béldi György levele a püspöknek. Bodnár ugyanis enged a püspöki parancsnak, s kész visszatérni Zalatnára, de csak akkor, ha anyagi feltételeket is biztosítanak. Lakást kér, a misézéshez meg: „*viasz gyertya, borliszt... tömjén... s.a.t.*” szükséges, hogy rendelkezésére álljon. Béldi György tudja, hogy Bodnár kívánalmainak nem tehet eleget: „*lehetetlen rangjához illő szálással is ellátni.*” – Uo.

⁶² „*Avagy szolgálhatok e továbbra is lelki örömmel ott hol kedvelt híveim nagyobb s miveltebb része minden emberi érzés és megrázkodtató kegyetlenséggel gyilkoltatva le?*” Eltávozását nem tartja esküszegésnek, mert nem vallási, hanem nemzeti üldözési kényszerítette menekülésre. Mindenét elrabolták, még pályakezdésekor is tehetősebb volt, mint most, hiszen akkor legalább „*egy pár változóm, ágyneműm volt*”. Zalatnán nincs hol laknia, fizetése az infláció miatt már csak az élelemre elmenne; itt a tél, s nincs semmi előleges beszerzés, nincs tartaléka, sőt még edényei sincsenek – a közlekedés nehézségei miatt se utazhatna vissza. – GYÉFKL PI. – 390.d. 16.cs. 1413/1848. – Bodnár Lajos levele a püspöknek, Nagyszeben, 1848. December 20.

⁶³ GYÉFKL PI. – 390.d. 16.cs. 1395/1848. – december 14-én keltezve a püspök visszatérésre szólítja fel. Bátorítja, hogy van már fizetés is, ideiglenesen a Henne féle kápolnában misézhet. Ha visszatér és megkapja fizetését, nem kell másokra szorulnia (ezzel is érvelt Bodnár – uo.). Ugyanakkor kifejti, hogy a híveket nem szabad magukra hagyni, s figyelmezteti, hogy ha nem tér vissza „*nyilatkozata tökéletes lemondásnak tekintetvén*” – állomás nélkül hagyja. A püspök érvelésének alapját a „jó pásztor” példája jelenti. Ha Bodnár a nehéz időkben nem térne vissza, az a püspök szerint bebizonyítaná, hogy „*juhait csak a gypjúért és a tejért szerette.*” – GYÉFKL PI. – 394.d. 10.cs. 36/1849. – A püspök levele Béldi Györgynek, 1849. január 31.

⁶⁴ „*Ez egy tulajdon hibája nélkül szerencsétlenné lett, mindenéből ki fosztott embernek sorsát, csak keseríti még inkább, midőn látja, hogy az egyetlen egy segédelmes forrás, mely részére létezőnek hisz, előtte el légyen zárva.*” – GYÉFKL PI. – 390.d. 16.cs. 1395/1848. – Bodnár levele a püspöknek, Nagyszeben, 1848. December 11.

⁶⁵ Bodnár tetteivel nem igyekezett engedelmisségét bizonyítani, de a püspök több alkalommal is esélyt ad, hogy visszatérhessen. Ehhez hozzájárulhatott Kovács esperes levele is, aki ezt írta: „*neki hibául (mármint az elmenekülését) felronni annál kevesebb lehet, mert ő ezt az után tette minek utánna szemé láttára szamtanok meggyilkoltattak, s mindenki a mint lehetett futás által igyekezett életit a vevő veszedelemből megmenteni.*” – GYÉFKL PI. – 390.d. 16.cs. 29/1849. – Kovács József jelentése a püspöknek, Abrudbánya, 1849. Január 19.

⁶⁶ Előbb a Kincstárhoz fordul, anyagi segítségért (GYÉFKL PI. – 395.d. 30.cs. 58/1849. – Másolat 137/1849. – Bodnár levele a Kincstárlathoz, 1849. Január 8.), s kissé halogatja indulását. Arra hivatkozik, hogy nincs amivel induljon. – GYÉFKL PI. – 390.d. 16.cs. 49/1849. – Bodnár levele a püspöknek, 1849. Február 15.

⁶⁷ Február 13-i levele az esperesnek a püspökhöz beszámoló arról, hogy még üres a zalatnai plébánia. – GYÉFKL PI. – 394.d. 16.cs. 52/1849; GYÉFKL PI. – 393.d. csoporton kívül, 60/1849. – Kálmán Ábrahám levele a püspöknek, 1849. Február 26. – még mindig nem érkezett vissza Bodnár.; GYÉFKL PI. – 394.d. 10.cs. 61/1849. – Bodnár jelentése a püspöknek, Zalatna 1848. Február 27. – beszámoló visszatérteréről, s püspök március 7-én keltezett válaszában bátorítja, hogy a kedvezőtlen körülmények közt is álljon helyt.

elszállásolva egy kétszobás lakásban. A magyar-ellenes düh még mindig valóság, sőt egyre fokozódik. Mivel koldusszegény, ezért vagyonát nem félti. A következő jelentéséből is ömlik a panaszkodás: a visszaszerzett templomi ruhákból csak a kopottak vannak, nincsenek templomi edények, ideiglenes lakásán se ajtó, se ablak, a templom félő, hogy összedől, a Hene kápolnában⁶⁸ nem lehet misézni, a magyarok ellen nő a düh, eluralkodott a félelem és a szegénység. Ideiglenesen egy magánházban misézik, a püspök jóváhagyásával. A püspök nem tudott sokat segíteni, hisz a Kincstárról nem lehetett tudni, hol van, így csak annyit ígérhetett meg, hogy fog küldeni egy kelyhet – kölcsönbe.⁶⁹

A polgárháború konfliktusa úgy nézett ki, hogy 1849. tavaszán a megbékélési kísérletek révén megoldódik.⁷⁰ Sajnos a bekövetkezett események ezt nem tették lehetővé, ami a későbbiekben komoly egyházkormányzati gondokat is fog magával hozni. Abrudbánya számára az 1489-es év májusa nehéz megpróbáltatást jelentett. Ekkor Kovács József katolikus esperessel együtt megölték kb. 120 hívét is.⁷¹ Az ekkori vérengzésekkel volt kapcsolatos a közismert román-magyar megbékélési próbálkozás. Tavasszal a város nemzetőrsége követeket küldött Topánfalvára a román felkelőkhöz, s békekötésre került köztük sor.⁷² A felkelők részéről megvolt már a jó szándék a békülésre. Kossuth Dragoşot küldte tárgyalni, aki született román létére a magyar szabadságharc lelkes híve volt. Szilágyi Farkas szerint „Janku nemcsak a fegyverszünet létrejöttét óhajtotta, hanem óhajtotta az erdélyi románok teljes kibékülését a magyarokkal.”⁷³ Bécsben már csalódott, hisz ott már márciusban úgy nyilatkoztak, hogy „külön román korona tartományról, nemzeti főnökről, azaz politikai és nemzeti egységről szó sem lehet”.⁷⁴ Viszont a bizalmatlanság befészkelte magát a lelkekbe.⁷⁵ Dragoş ugyan a magyar véleményt képviselve a román forradalmároknak a szemükre vetette, hogy nem veszik figyelembe a polgári átalakulást, s csak a nemzetiségre koncentrálnak⁷⁶, de az abrudbányai magyarok se hittek Dragoşnak.⁷⁷ Hatvani „hatvankodása”⁷⁸ pedig a románságban erősíti meg a gyanút, hogy a békekötés csak csel a magyarság részéről – s újra elszabadultak az indulatok.⁷⁹ Hatvani ugyanis bevonult katonáival Abrudbányára, s mindenkit fegyverátadásra szólított fel. Dragoş ugyan kéri, hogy ezt ne tegye meg, de végül sor kerül erre május 6-án, és ezzel újra kiújult a polgárháborús incidens. Dragoşot a románok árulónak vélték és megölték.⁸⁰ Az abrudbányai unitárius anyakönyv írója jól érzékelt, hogy Hatvaninak „egy incidens

⁶⁸ A temetői kápolnában – Hene Ferenc, zalatnai plébános építette 1825-ben. – ... *A gyulafehérvári főegyházmegye történelmi sematizmusa a 2000. jubileum és milleniumi évben*, Gyulafehérvár, Gloria, 2000, 66.

⁶⁹ GYÉFKL PI. – 394.d. 10.cs. 63/1849. – Bodnár és a püspök levélváltása, Zalatna, 1849. Március 19, illetve Gyulafehérvár, 1849. Március 23.

⁷⁰ GÖLLNER, 224–225.

⁷¹ KOVÁCS Gyárfás, 180.

⁷² KORODI, 269.

⁷³ SZILÁGYI Farkas, 305–306, 308.

⁷⁴ JANCsó Benedek, *Erdély története*,. Kolozsvár, Minerva Irodalmi és Nyomdai Müintézet, 1931, 294.

⁷⁵ MISKOLCZY Ambrus, *Kísérlet a megbékélésre*, In BÁRDI Nándor (szerk.), *Erdély a történelemben*. Csíkszereda 1998, 164.

⁷⁶ DRAGOMIR, *Studii privind istoria revoluției române de la 1848*, 84.

⁷⁷ Kossuth az eseményekről csak Hatvani jelentéseiből értesült, így ő is úgy látta, hogy a románok csak színlelték a tárgyalókészséget. – EGYED Ákos, *Erdély 1848–1849*, II. kötet, Csíkszereda, Pallas, 1999, 177.

⁷⁸ Hatvani nem volt rományüzlő. Erről árulkodik az a levele is, amelyet 1849 februárjában a román és orosz újoncok felszerelése ügyében a debreceni parancsnokságnak ír. – *Hatvani József honvéd hadnagy jelentése a debreceni térparancsnokságnak a nem magyar nyelvű máramarosi újonccal szembeni rossz bánásmódról*. Debrecen, 1849. Február 2. – In FARKAS Gyöngyi (szerk.), *Saját kezébe, ott, ahol... Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc Hadtörténelmi Levéltárban őrzött katonai irataiból*.

⁷⁹ KATONA, 157.; IRÁNYI Dániel – CHASSIN, Charles – Luis, *A magyar forradalom politikai története 1848–1849*. I. köt. (ford. SZOBOSZLAI Margit), Budapest 1989, 285.

⁸⁰ MISKOLCZY Ambrus, *Egyház és forradalom. A köröskisjenői ortodox román egyházai zsinat / Biserica și revoluție. Sinodul ortodox românesc de la Chișineu-Criș*, Budapest 1991, 25.

*következtében tett elhamarkodása az egész békekísérletet meghiusította; – ugyanis egy Verespatakról jövő ember –hihetőleg egy pár fegyverét átadni nem akaró oláh – reá lőtt. Ennek hírére eztán a Hatvani katonái felbőszültek; a tettesek ellen indultak, – egy pár kezükben lévő oláh foglyot kivégeztek, s ezzel el volt rontva minden előbbeni eredmény”.*⁸¹

Zalatna második pusztulására is sor fog kerülni. Bodnár Lajos ezt is át kellett élje, mint szemtanú. Július elsején történt ez.⁸² Életét éjjeli bujkálással és szaladással menthette csak meg. A hívek is elmenekültek, így „*jelenleg itt létező katolikus lelkek száma százat nem halad*”.⁸³ A legkisebb áldozattal a bányavidéki esperesi kerületben Nagyág vészelt át a polgárháború viharait. 1502 hívet számlál a filiákkal együtt 1848-ban ez a jelentős plébánia, melynek vezetésével ekkor Behr János volt megbízva.⁸⁴ A forradalom és polgárháború dühe nem sújtotta túlságosan, az 1753-tól vezetett anyakönyvek is fennmaradtak.⁸⁵ Az 1882-es sematizmus csupán 800 katolikusról tesz említést, viszont a népesség csökkenésében nem feltétlenül csak a forradalomnak, hanem a bánya kimerülésének is szerepe lehetett.⁸⁶ A forradalom idejéből a legtöbb jelentés pénzügyekkel foglalkozik. Nagyágon a félelmet a környéken táborozó román csapatok jelenléte fokozatosan növelte, egyenes arányban a környékről érkező szomorú hírekkel. A Reinbold hagyaték beszámol az 1849. júliusi gyilkolásról, amelynek azonban csak kevés áldozata volt.⁸⁷ Heinrich Ignác, ki 1848 október 13-án cserélte fel a nagyági segédlelkészt, Freud Károlyt⁸⁸, beszámol arról, hogy Behr János 1849 május 17-e óta a félelemtől vezetve Dévára menekült⁸⁹, ahol a vérengzések után eltemetetlenül hagyott hullák okozta kolerában augusztus 24-én meghalt.⁹⁰ Hagyatékának rendezésével Kálmán Ábrahám és Heinrich Ignác volt megbízva.⁹¹

A bányavidéki esperesi kerület végső soron nem tudta kiheverni a polgárháborúban kapott sebeket. A kudarcba fulladó májusi megbékélési kísérlet nem lehetett alkalmas arra, hogy kibékítse az egymás ellen fordult nemzetiségeket. Hogy a tárgyalások ekkor sem feneklettek meg végérvényesen, az a havasalföldieknek is (Magheru, Bălcescu, Cezar Bolliac) köszönhető.⁹² Teleki László 1849 tavaszán sürgetően javasolta, hogy a kormány mindenképpen egyezzen meg a szomszéd nemzetekkel, de ezt akkor, a háború küszöbén nem tehetette meg. Közben azonban

---

⁸¹ Az unitárius lelkész, ki az anyakönyvbe ezt beírta, értesüléseit Rákossy Józseftől veszi: „*kinek szintén kéziratából merítettem az egész forradalmi esemény leírását.*” – KUL – *Az Abrudbányai Unitaria Eklézsiáé. 1875. Anyakönyv, 17–18.*

⁸² A felszabadításra érkező honvédek június 28-án érkeznek Zalatnára, de július 1-én visszatérnek Fehérvárra. Ekkor következett be – bosszúból – Zalatna második pusztulása. –BÖLÖNI, 75.

⁸³ GYÉFKL PI. – 394.d. 16.cs. 262/1849. – Bodnár jelentése a püspöknek, Zalatna, 1849. Augusztus 30.

⁸⁴ SCHEM. 1848. 21.; BEKE, 119.

⁸⁵ SCHEM. 1882. 29.

⁸⁶ KOVÁCS Gyárfás, 23.

⁸⁷ S.J.ARIÉL, 57.

⁸⁸ GYÉFKL PI. – 390.d. 16.cs. 1416/1848. – Behr János levele a püspökhöz Heinrich Ignác fizetése miatt, Nagyág, 1848. December 17.

⁸⁹ Annak ellenére, hogy „*sem a plébános sem a káplány hosszabb időre az esperes vagy püspök engedelmével hivatala helyéről el nem távozhat.*” – GYÉFKL PI. – 390.d. 16.cs. 1192/1848. – A püspök levele a Királyi Kincstári Tanácsnak, 1848. Szeptember 23.

⁹⁰ GYÉFKL PI. – 394.d. 15.cs. 260/1849. – Heinrich Ignác nagyági segédlelkész jelentése a püspökhöz, Nagyág, 1849. Augusztus 27.; Szirmai Béla adatai szerint augusztus 4-én. – SZ.B. 660.

⁹¹ GYÉFKL PI. – 394.d. 15.cs. 260/1849. – A püspök válaszlevele Heinrich Ignác 1849. augusztus 27-ei felterjesztésére, Gyulafehérvár, 1849. Szeptember 3.; GYÉFKL PI. – 394.d. 15.cs. 279/1849. – Kálmán Ábrahámnak és Heinrich Ignácnak küldött rendelete a püspöknek, Gyulafehérvár, 1849. Szeptember 12.; GYÉFKL PI. – 394.d. 15.cs. 293/1849. – Kálmán Ábrahámnak és Heinrich Ignácnak küldött rendelete a püspöknek, Gyulafehérvár, 1849. Szeptember 19.; GYÉFKL PI. – 394.d. 15.cs. 325/1849. – Kálmán Ábrahám és Heinrich Ignác levélváltása a püspökkel Behr János hagyatékának ügyében, Nagyág, 1849. Szeptember 21., illetve Gyulafehérvár, 1849. Szeptember 25.; GYÉFKL PI. – 394.d. 15.cs. 466/1849. – Kálmán Á. és Heinrich I. jelentése a püspöknek, Nagyág, 1849. Október 12.

⁹² SPIRA, 103.

próbált a románokkal megegyezésre jutni. Bălcescu javaslatára sikerült is egy megbékélési tervezet aláírása.⁹³ A július 14-én megkötött magyar-román megbékélési szerződésben a magyarországi románok nemzetiségi mivoltát, kollektív jogokhoz való igényét ismerték el. A minőségi fordulatot az jelentette, hogy most, 1849 július 14-én a megbékélési szerződésben a törvényhatóságokban is lehetővé tették a román nyelv hivatalos használatát.⁹⁴ Ugyanakkor kilátásba helyezték a román nyelvű állami iskoláztatást, és a román nyelvhasználat biztosítását az igazságszolgáltatásban. A magyarországi románok helyzetének szabályozásához, a megbékélési tervezethez kapcsolódott az első magyar-román államközi szerződés, amely olyan román légió felállítását célozta, amely „Romániára és Magyarországra” teszi le a hűségesküt. A szó, Románia – most fordult elő először hivatalos dokumentumban. A szerződést román részről Nicolae Bălcescu és Cesar Bolliac írták alá, a román emigráció megbízottaiként, magyar részről pedig Kossuth Lajos kormányzó.⁹⁵ A forradalom végére újra közeledni kezdtek tehát egymáshoz a nemzetiségek. A polgárháborús harcok intenzitása megfontoltabb nemzetiségi politizálásra készítette a vezetőket. 1849 nyarára nyilvánvalóvá vált, hogy a magyar forradalom ügye rosszul áll, s hogy román királyság se fog lenni; Bécs ezt nem fogja engedélyezni. A szabadságharcban a nemzetiségek a nacionalizmus képletének megfelelően megpróbálták saját nemzetállamukat kiépíteni. Amíg úgy tűnt, hogy lehetőségük van arra, hogy saját államot építhessenek ki, nem igényelték az együttműködést egykori sorstársaikkal. Amikor azonban nyilvánvalóvá vált, hogy az ellenforradalom győzött, a járható út csak a közös érdekek egyeztetése maradt; Bécs ellen. 1849 nyarának nemzetiségi közeledése érdekegyeztetés volt. A polgárháborúba vesző forradalom bebizonyította, hogy a térségben a keverten lakó nemzetiségek nemzetiségi alapon nem építhetnek békésen államot. Keverten lakó nemzetek esetén ez csak tragédiához vezethet. 1848-1849-ben ez volt a forradalom egyik buktatója.

A püspök az abrudbányai plébánia adminisztrációját a topánfalvira bízta⁹⁶, s az esperesi feladatok végzésére ideiglenesen Bodnár Lajost, a Zalatnáról Nagyágra helyezett plébánost hatalmazta fel.⁹⁷ Bodnár Lajos Zalatna második pusztulása után ugyanis újra kérte elhelyezését, s a püspök ekkor végül megkönyörült a sokat szenvedett plébánoson. A megürült nagyági plébánosi helyre Bodnár Lajost nevezte így ki.⁹⁸ Wohlgemuth október 5-én nagyági plébánosként megerősítette hivatalában Bodnárt,⁹⁹ aki e rendelet után igyekezett a lehető leghamarabb, utódát be se várva átköltözni Nagyágra.¹⁰⁰ Itt nagyon gyenge állapotban találta a

⁹³ KOSÁRY, *Európa és Magyarország 1848–1849-ben*, 181–182.

⁹⁴ VARGA János, *Utolsó kísérlet a román-magyar megegyezésre 1849. nyarán*, In: Századok 135. évf. 2001, 33–60.

⁹⁵ MISKOLCZY, *Szemere Bertalan napja: 1849. Július 28. A nemzetiségi határozattól a zsidóemancipációs törvényig*.

⁹⁶ GYÉFKL PI. – 393.d. 5.cs. 212/1849. – Az erdélyi püspök, Kovács Miklós levele az ideiglenes püspökhelyettesnek, Kedves Istvánnak, 1849. Augusztus 23.

⁹⁷ GYÉFKL PI. – 395.d. 35.cs. 647/1849. – A püspök válaszlevele Bodnár Lajos november 26-ai felterjesztésére, 1849. December 5.; Kovács Gyárfás szerint Bodnár ideiglenes esperes december 12-től, és 1850 január 21-től rendes esperes is. – KOVÁCS Gyárfás, 268.

⁹⁸ GYÉFKL PI. – 394.d. 10.cs. 467/1849. – Bodnár Lajos kinevezése Nagyági plébánosnak, 1849. október 22. Kinevezését részben Wohlgemuthnak köszönheti. Ő október 5-én a 200 sz. rendeletével erősíti meg Bodnár Nagyágra helyezését. – GYÉFKL PI. – 394.d. 10.cs. 496/1849. – Bodnár Lajos levele a püspökhöz, Zalatna, 1849. Október 25.

⁹⁹ GYÉFKL PI. – 394.d. 10.cs. 467/1849. – A püspök levele Bodnárhoz, 1849. Október 22. Ezzel párhuzamosan kitüntetést is kap a császári kormányzótól. Érthető, hogy a véres események következtében nem lett a forradalmi és szabadságharc eszméinek feltétlen híve, a törvényes rend visszaállításától várta a helyzet normalizálódását. Talán ezért kap kitüntetést a forradalom bukását követően a császári hatalomtól. – LÁSZLÓ, 198.

¹⁰⁰ GYÉFKL PI. – 394.d. 10.cs. 496/1849. – Bodnár levele a püspökhöz, Zalatna, 1849. Október 25.; GYÉFKL PI. – 394.d. 16.cs. 669/1849. – Bodnár levele a püspökhöz, Nagyág, 1849. November 24. – értesíti, hogy már át

templomot, de jelentéséből kiderül, hogy itt szegénységről és elhanyagoltságról van szó, nem pedig rombolásról.¹⁰¹ A későbbiekben forradalmi kárainak megtérítéséért is folyamodni fog a polgári hatósághoz, 1852-ben.¹⁰² Kálmán Ábrahám miután értesült Bodnár elhelyezéséről, azonnal kérte a maga számára Zalatnát¹⁰³, ahova azonban plébánosnak a püspök Ludwig Jánost – a hatalmon levő vezetőség által is támogatott papot – helyezte.¹⁰⁴ Egy ilyen húzástól remélte a püspök, hogy a zalatnai pap fizetésével nem lesznek gondok. Plébánosi helyettesnek Recker Andrászt nevezte ki¹⁰⁵, aki jól beszélt románul és németül is. Végre tehát „*német nevű, oláhul jól beszélő egyén*” került e plébániára. Recker András november 18-án érkezett meg Zalatnára, ahonnan Bodnár már 10-én elment. A hívek könnyezve üdvözölték. A hívek félelme mellett a misézést lehetetlenné teszi a templom használhatatlansága is. A templom teljesen ki van rabolva, azt teljesen tönkretették, amint megtudta, két véka elrejtett aranyat kerestek a románok. Ezért hánytak szét mindent, még a Szent Miklós képet is összevagdosták.¹⁰⁶

---

is költözött.; Bodnár november 10-én indult el Nagyágra: GYÉFKL PI. – 394.d. 10.cs. 637/1849. – Recker András jelentése a püspöknek, Zalatna, 1849. November 20.

¹⁰¹ Átköltözéséről Bodnár főpásztorát november 24-ei levelében értesíti. – GYÉFKL PI. – 394.d. 16.cs. 669/1849. – Bodnár jelentése a püspöknek, Nagyág, 1849. November 24.

¹⁰² MOL D.3.: Abszolutizmuskori levéltár. Akten „Siebenbürgen” 1848–1860. – 29203/1852 – *Bodnár Lajos nagyági esperes felségi kérelme forradalmi kárai megtérítése iránt.*

¹⁰³ GYÉFKL PI. – 394.d. 10.cs. 497/1849. – Kálmán Ábrahám levele a püspökhöz, Boica, 1849. Október 27.

¹⁰⁴ „*A politikai zavarok között Ő Felsége és a törvényes rend iránt bebizonyítottál, s mellyért magától az erdélyi polgári és katonai főkormányzó Ur Ő nagysága méltóságától is kitüntető elismerést nyerni szerencsés voltál.*” – GYÉFKL PI. – 394.d. 10.cs. 467/1849. – A püspök levele Ludwig Jánosnak, 1849. Október 22.

¹⁰⁵ GYÉFKL PI. – 394.d. 10.cs. 467/1849. – A püspök levele Ludwig Jánosnak (1849. Október 22.) és Recker Andrásnak (1849. Október 25.) Recker kinevezése kegynek számított, hisz előbbi állomása helyén, Tömösön a templom és paplak is leégett.

¹⁰⁶ GYÉFKL PI. – 395.d. 30.cs. 366/1849. – Topánfalva, 1849. Szent Mihály hó 30.: *Kapatán Márton levele Kovács Miklós püspökhöz.*

Ikt. sz. 24/28.06.2019.

IGAZOLÁS

Jelen irattal igazoljuk, hogy a nagyváradai Posticum Keresztény Kulturális Központban működő

Egyháztörténeti és Társadalomtudományi Intézet kutatóprogramja keretében

Tamási Zsolt: *Egy sajátos papi kényszerpálya: Bodnár Lajos zalatnai plébános 1848-1849-es magatartása* c. tanulmányát közlésre elfogadtuk és a **Önértelmezés, szerep és cselekvőség a 18-20. századi egyházi társadalomban** (Szerk. Bánkuti Gábor – Nagy Mihály Zoltán) c. konferenciakötetben megjelentetjük. A kötet a nyomdai átfutástól függően 2019. folyamán jelenik meg. Dr. Tamási Zsolt azonos címmel tartott előadást a nevezett konferencián Nagyváradon, a Posticum Kulturális Központban 2018. november 10-én.

A kutatás Új Nemzeti Kiválóság Program keretében meghirdetett Bolyai+ ösztöndíjprogram keretében valósult meg.

Jelen iratot a kutató nevezett ösztöndíjprogramon belüli tevékenységének igazolására állítottuk ki.

Nagyvárad,

2019. június 28.

Dr. Nemes István

programigazgató

Posticum
Kulturális Központ